

KÜLTÜRÜN SİYASET BİLİMİ VE DIŞ POLİTİKAYA ETKİSİ

Murat BAYAR*

Öz

İkinci Dünya Savaşı ile birlikte hem Siyaset Biliminde hem de Uluslararası İlişkiler disiplininde dikkate değer bir kavram olmaya başlayan Kültür, 1990'lı yıllara kadar açıklayıcı bir kavram olarak kullanılmamıştır. Kültür kavramının önemi fark edilmiş olunmasına rağmen Soğuk Savaş dönemi boyunca Uluslararası Siyasete Realizm ve Liberalizm yaklaşımları egemen olmuştur. 1990'lı yıllara gelindiğinde ise Kültür kavramı Siyaset Bilimi ve Uluslararası Siyasette anahtar kavram olmaya başlamıştır. Bunda en büyük etken ise Aydınlanma ile ortaya çıkan “Rasyonalitenin” iç siyasette ve Uluslararası İlişkilerde olayları açıklamada yetersiz kalmasıdır. Bu anlamda çalışmanın araştırma konusunu, “Dış Politika Kararının Şekillenmesinde Kültür Kavramının Etkisi” oluşturmaktadır. Çalışmada ilk olarak Kültür kavramının gelişimine ve Sosyal Bilimler literatürü içerisindeki rolüne odaklanılmaktadır. Daha sonrasında Kültür kavramının Siyaset Bilimi ile ilişkisi analiz edilmektedir. Bu bölümde, azınlık hakları, yurttaşlık problemleri, çok kültürlülük vb. gibi konular ele alınmıştır. Daha sonraki bölümde, Uluslararası İlişkiler ve Kültür kavramı arasındaki bağ üzerinde durulmuştur. Yine bu bölümde, Uluslararası İlişkiler yaklaşımları – Liberalizm, Realizm ve İnşacılık (Konstrüktivizm)- ile Kültür kavramı arasındaki ilişki açıklanmıştır. Son bölümde, Dış Politika ve Kültür konusu ele alınmıştır.

Anahtar Kelimeler: Kültür, Kültürel yaklaşım Siyaset Bilimi, Dış politika, Rasyonalite, İnşacılık.

THE IMPACT OF CULTURE ON FOREIGN POLICY AND POLITICAL SCIENCE

Abstract

The concept of Culture was not used as an explanatory concept until the 1990s but became a noteworthy concept in both Political Science and International Relations discipline with the Second World War. Although the significance of the culture has been recognized previously, throughout the Cold War period, Realism and Liberalism approaches have become dominant in International Politics. Thus when it comes to the 1990s, the culture became a key concept in Political Science and International Politics. The most important factor in this was that the "Rationalization" that emerged with the Enlightenment was insufficient to explain the events in the internal politics and International Relations. In this sense, the research topic of the study is "The Impact of the Culture in the Formation of Foreign Policy Decision". In the study, the focus is, first of all, on the development and role of the culture in the social science literature. Secondly, the relation of culture with Political Science will be analyzed together with other topics such as minority rights, citizenship problems and multiculturalism. In the following section, the relationship between International Relations, International Relations approaches - Liberalism, Realism and Constructionism - and the culture are explained. In the last part, Foreign Policy and Culture are discussed.

Keywords: Culture, Cultural approach Political Science, Foreignpolicy, Rationality, Consturctionism.

1. KÜLTÜR KAVRAMININ TARİHSEL EVRİMİ

Kültür kavramının ilk kullanımı, “toprağı ekip biçmek” anlamında kullanılan Latince, “colera” kelimesinde görülmektedir. Aynı kelime, “koloni” kelimesinin de kökünü oluşturmaktadır (Eriksen, 2009:18). Kavramın Sosyal Bilimlerdeki gelişimini anlamak için ilk olarak Fransızca'daki kullanımına bakmak gerekmektedir. Görünen o ki kültür kavramı diğer komşu dillere geçmeden ve semantik olarak evrim geçirilmeden önce, Aydınlanma devri Fransızcasında ortaya çıkmıştır. 17. ve 18. Yüzyıllarda kültür kavramı, durum bildiren (toprağı ekip biçmek)

* Öğr.Gör. İstanbul Arel Üniversitesi, İktisadi ve idari Bilimler Fakültesi, Uluslararası İlişkiler Bölümü, muratbayar@arel.edu.tr

anlamından sıyrılıp hareket bildiren anlamda kullanılmaya başlanmıştır. Daha çok da tamlama olarak kullanılmıştır (sanat kültürü, edebiyat kültürü ve bilim kültürü vb.) (Cuche, 2013:15).

18. yüzyılın sonlarına gelindiğinde, kültür kavramı, tamlamalardan kurtulup, tek başına kullanılmaya başlanmıştır. Genel olarak “eğitme” kelimesinin yerine kullanılmıştır. Yani “eğitim görmüş bireyi” ifade etmek için “kültürlü” kelimesi kullanılır hale gelmiştir. Bu kullanımda, “doğa ve kültür” arasındaki temel karşıtlık vurgulanmıştır. Aydınlanma düşünürleri için bu temel bir karşıtlıktır. Modern (kültürlü insan) ile doğa durumunda kalmış (kültürsüz) insan ayrımı için kullanılmıştır. Bu düşünürler için kültür; bir bütün olarak insanlığın tarih boyunca biriktirmiş ve aktarmış olduğu bilgilerin tamamını ifade etmekteydi (Cuche, 2013:15).

Bu anlamda kültür yani, etnografya, üç farklı akım olarak karşımıza çıkmaktadır. Bunlardan ilki, Britanya’nın Viktorya dönemi Antropolojisinde görülmektedir. Bu akımın en önemli savunucuları, Lewis Henry Morgan ve Edward Taylor’dur. Bu gelenek, kültürü, Avrupa’daki gelişmiş beyaz insanın ulaştığı nihai durum olarak algılamaktadır. Gelişmemiş olan toplumların da bu seviyeye çıkması için beyaz adamın bu ilkel toplumlara karşı bir mesuliyeti olduğu iddiasındadır (Lane, Eresson, 2005:31). Bu anlayış, Britanya Antropolojisi tarafından Evrimci Antropoloji olarak adlandırılmaktadır. İkinci olarak karşımıza Fransız geleneği çıkmaktadır. Bu gelenek de, yine Britanya Antropolojisinde olduğu gibi, evrimci kültür anlayışının hâkimiyeti altındadır. Ayrıca, Fransa’da kavram olarak “kültür”ün gelişimi de çok geç olmuştur. Kültür kavramı yerine genellikle “uygarlık” kavramı tercih edilmiştir. Fransa’da 1930’lara kadar etnoloji bilimi, kendi özerkliğini sağlayamamış ve sosyoloji biliminin bir alt dalı olarak kalmıştır. Bütün bunların sonucunda, etnografyanın veya kültürün, kavram olarak, akademik anlamda en geç kullanıldığı ülke, Fransa olmuştur. Üçüncü ve bu günde hâlihazırda kullanmakta olduğumuz kültür kavramı, Alman geleneği içerisinden çıkmıştır. Alman antropoloji geleneği, evrimci kültür anlayışına karşı olarak kültürel görecelik kavramını ortaya koymaktadır. Bu düşünceye göre kültürde bir evrim söz konusu değildir. Her kültür, kendine has özelliklere sahip bir bütündür. Bu anlamda, bu düşüncenin ilk öncülü olarak Johann Herder gelmektedir. 1774’de, Johann Gottfried Herder, bir yazısında, her ulusun farklı olmasını, “volksgeist” insanlık adına zenginlik olarak ifade etmektedir. Bu yazısında, adeta Aydınlanmanın evrensel olarak gördüğü tek düzeyli kültür anlayışına tek başına karşı çıkıyordu. Herder, Fransız Aydınlanma felsefesinin entelektüel emperyalizmine karşı, her ulusa ve öncelikle Alman ulusuna, ulusal gururunu geri vermeyi düşünüyordu. Herder’e göre her ulus, kendi kültürü içerisinde, kendi kaderini gerçekleştirmelidir. Çünkü her kültür, kendi içinde insanlığın farklı bir yanını dile getirir. Bundan dolayı Herder göreceli "kültür" kavramının öncüsü olarak görülebilir (Cuche, 2013:21).

Modern Antropolojinin kurulmasıyla birlikte “kültür”, evrenselci anlayışından kurtulup bu gün kullanılan kültürel görelilik üzerinden tanımlanmış ve Sosyal Bilimlerde “kültür” kavramı yeni şeklini almıştır. Literatürdeki temel kültür kavramlarına bakmak gerekirse; esasında antropoloji biliminin temelini oluşturan kültür kavramı, sosyal bilimlerin hem tanımlamada hem de yapılan tanımlarda birini diğerine tercih etmede fikir birliğine varılamayan ender kavramlardan biridir. Öyle ki söz konusu kavram hakkında günümüze kadar gelen çok sayıda tanım bulunmaktadır. 1952 yılında Amerikalı iki kültürel antropolog, Alfred Luis Krober ve Clyde Kluckhohn, kültür kavramınının 164 tanımını derlemiş ve tartışmışlardır. Tanımların çeşitlilikleri ve anlam değişiklikleri, içerik, fonksiyon özellik gibi sadece sorunun doğası ve niteliği ile ilgili değildi; aynı zamanda bu kavramın dar veya geniş anlamda kullanılması ile ilgiliydi (Aksoy, 2013:71).

Kültür kavramını tanımlama zorluğu, bu kavramın özelliklerine bakmayı gerekli kılmaktadır. Genel olarak her kültürün kendine has birçok özelliği olsa da, bütün kültürlerin paylaştığı ve kültür araştırmacılarının da kabul etmiş olduğu beş temel özellikten bahsedilmektedir. Bunlar; bütünsellik, öğrenilme, paylaşılma, dinamiklik ve simgeseliktir (Haviland, 2008:106-10).

Kültür, tarihsel olarak gelişmekte ve kuşaktan kuşağa aktarılmaktadır. Kültür, idealleri, davranış kurallarını ve maddi unsurların yapımını ifade etmektedir. Sosyal bilimciler açısından kültür, bir toplumu karakterize eden düşünce ve değerler biçimidir. Aynı zamanda maddi kültürler açısından sanatta, müzikte, edebiyatta, modada, mimaride, sporda ve toplumu karakterize eden diğer varlıkların tümünde yansımaları göstermektedir (Cockerham, 1995:66). Bu bağlamda kültür; belirli bir toplumu oluşturan insanlar tarafından paylaşılan bilgiler, inançlar değerler, gelenekler, alışkanlıklar ve davranışlar olarak tanımlanmaktadır (Cockerham, 1995:66).

Bu tanımlamalara daha geniş ve kuşatıcı bir tanım daha eklemek gerekirse, Taylor'un tanımına bakmak yeterlidir (Özkul, 2013:31). Taylor'a göre kültür, bilgiyi, imanı, sanatı, ahlakı, örf ve adetleri ferdi mensup olduğu cemiyetin bir uzvu olması itibarıyla kazandığı itiyatlarını ve bütün diğer maharetlerini ihtiva eden gayet girift bir bütündür (Turhan, 2006:37). Özkul, Taylor'un toplumsal gerçekliğin anlamı konusuna görece daha geniş bir açıdan baktığı için diğer tanımlara göre daha kuşatıcı bir kültür tanımı sunmakta olduğunu ifade etmektedir (Turhan, 2006:37).

2. KÜLTÜR VE SİYASET BİLİMİ

İkinci Dünya Savaşı sonrasında ortaya çıkan yeni ulus-devletler ve sömürgeciliğin bitmesi ile birlikte dünya siyasetinde tam anlamıyla yeni bir dönem başlamıştır. Bir tarafta İkinci Dünya Savaşının sonucunda ortaya çıkan yıkım, diğer tarafta ise kendi kimliklerini ve kültürlerini inşa etmeye çalışan devletler vardır. Bu ortamda, Siyaset bilimi literatüründe, kültürel kimlik, kültür ve uygarlık üzerine yapılan bilimsel çalışmalar, 1970'lerden sonra ağırlık kazanmaya başlamıştır. Bu dönemde yapılmış en önemli çalışmalardan biri, hiç şüphesiz ki Edward Said'in 1978 yılında yayımlanmış olduğu "Oryantalizm" isimli eseridir.

Jane Erik Lane ve Svante Ersson'a (2005:1) göre, özellikle 90'lardan sonra, Siyaset Biliminin en önemli çalışma konularının başında, kültür ve toplum çalışmaları gelmektedir. Siyaset teorisinde azınlıklar, yurttaşlık ve haklar ile ilgili konular temel araştırma konuları haline gelmiştir. Siyaset felsefesinde çok kültürlülük; siyaset sosyolojisinde, etnik köken, milliyetçilik ve din gibi konularda akademik araştırmaların genişlediği bir literatür ortaya çıkmıştır. Ana akım Siyaset Bilimi içerisinde, toplumların kültürel değerlerinin etkisi altında kalmaya başlayan devlet politikaları, Aydınlanmacı geleneğin rasyonel seçim anlayışına karşı bir meydan okuma olarak karşımıza çıkmaktadır. Son 20 yılda bu konuda yapılan çalışmalara bakıldığında, Çok kültürlülük (Kymlicka, 1995), Post materyalizm (Inglehart, 1997), Post modern Toplumlardaki Milliyetçilik (Fukuyama, 1995), Medeniyetler Çatışması (Huntington, 1996), Sömürgecilik (Taylor, 1992) ve Eşitlikçiliğin Yükselişi (Said, 1994) gibi konular karşımıza çıkmaktadır. Bu teoriler kültürel yaklaşımlar hakkında farklı düşünce ve hipotezler içerse de, özellikle 90'lardan sonra ortaya çıkan ve Aydınlanmanın rasyonel seçim bakış açısı ile anlaşılabilen yeni toplumsal politikayı anlama ve anlamlandırma uğraşı içerisinde olmuşlardır.

Bugün dünyanın dört bir yanında, kültürel özgüllüklere dair bilinç artıyor. "Yeni bir Asyalılıkla ilgili olarak Malezya, Çin veya Japonya'ya gönderme yapılıyor, Latin Amerika, "yerlililiği"

yeniden keşfediyor, önemli coğrafi alanlar “yeniden Müslümanlaşıyor”, diğer yandan Avrupa’da siyasi yöneticiler “Avrupalı Kimliği”nin Yahudi-Hıristiyan köklerinin doğrulanması gerektiği görüşünü ortaya atıyor (Doycheva, 2016:1).

Sosyal bilimlerdeki baskın rasyonel yaklaşım, bugünün dünyasının sorunlarını anlamlandırmada ve bu sorunlara çözüm üretmede yetersiz kalmaktadır. Çünkü bugünün problemlerinin rasyonel seçimin odaklandığı “kendi çıkarını maksimize eden insan/devlet davranışından” daha farklı bir yaklaşımla ele alınması gerekmektedir. Bunu sağlayacak olan yaklaşım kültürel yaklaşımdır. Eğer insanların davranışları veya devletlerin davranışları maddi çıkarların ötesinde değer temelli veya fedakârlık üzerine kuruluysa (etnik, dini veya evrensel değerler) bu durumda kültürel yaklaşım, rasyonel seçim yaklaşımına göre daha gerçekçi açıklamalar ortaya koyacaktır (Lane, Eresson,2005:6).

Etnik ve dini olgulardan bağımsız olarak dünya çapında gelişen olay ve eğilimleri anlamak günümüzde imkânsız görünmektedir. Çünkü 70’lerden bu güne, etnik ve dini gruplar, siyaseten çok güçlenmiş ve doğrudan siyaset kurumunu etkiler hale gelmiştir. Bu gruplar, toplumda çok önemli yerler işgal ederek, kendilerine pek çok taraftar bulmaktadır (Muhall ve Swift, 1996:47).

Sonuç olarak küreselleşme ile iyice gün yüzüne çıkan kimlik ve kültür konuları/sorunları, siyaseti ve Siyaset Bilimini uzunca bir süre meşgul edecek gibi gözükmektedir. Günümüz post-modern dünyasının hemen her bölgesinde ortaya çıkan etnisite, din, miras ve değerler gibi kültürel konulara ilgi artmaktadır. Bu durum hem siyaseti hem de Siyaset Bilimi literatürünü doğrudan etkilemektedir.

3. KÜLTÜR VE ULUSLARARASI İLİŞKİLER

Kültür, entelektüel tartışmaların içerisine Alman felsefeci Johan Gottiered Von Herder’in yapmış olduğu çalışmalar ile dâhil olmuştur. Yukarıda da ele alındığı üzere ilk olarak Antropoloji bilimi içerisinde merkez konumunda bulunan kültür, daha sonraları Siyaset Bilimi içerisine de alınmıştır. Öncelikle kültür kavramı, Aydınlanmanın dayatmış olduğu rasyonalizm (rationalism) düşünce sisteminin karşıtıdır. Kültür, aynı zamanda ideolojiden ayrılmış ve bütün dikkatini dini pratikler ve geleneksel etnik topluluklar üzerine vermiştir. Uluslararası ilişkiler disiplini açısından, kültür olgusu, Aydınlanma ile ortaya çıkmış olan Rasyonalizm kavramı ile çelişmektedir. Örneğin liberalizm, kültürü ilerlemenin karşısında bir engel olduğu için reddeder; geleneksel realizm ise dış politikanın kaynağı olma konusunda dışlayıcı anlayışa sahiptir. Sosyal İnşacılık ise kültürün uluslararası politikanın kapsayıcı ve en önemli kurucu olgusu olduğunu iddia eder (Fisher, 2006:27).

Yirminci yüzyılın ikinci yarısından itibaren kültür, hem Uluslararası İlişkiler teorileri hem de dış politika tercihleri için anahtar kavram olarak literatürdeki yerini almıştır. İkinci Dünya savaşı sırasında, belki de savaşın seyrini değiştirecek hamleler kültür kavramının uluslararası literatürde kullanılmasıyla gerçekleşmiştir. Amerika Birleşik Devletleri hükümeti savaş devam ederken, Columbia Üniversitesi Antropoloji bölümü akademisyenlerinden Ruth Benedict’ten Japon kültürü ile ilgili bir çalışma yapmasını istemiştir. Benedict’in 1944 yılında tamamlamış olduğu eseri, “The Chrysanthemum and the Sword”, 1946 yılında basılmıştır. 1960’lı yılların başında, Türkçeye “Krizantem ve Kılıç” ismiyle çevrilen kitap, genel olarak Japon kültürünü en ince ayrıntısına kadar anlatan bir eserdir.

İkinci Dünya Savaşı sonrası dönemde, birçok üniversitede, özellikle ABD’de, bölgesel çalışmalar merkezleri açılmıştır. Bu merkezlerin açılmasının amaçları, temel olarak, belirli

bölgelerin ve/veya ülkelerin dillerini, kültürlerini ve tarihsel tecrübelerini öğrenerek bu alanlarda uzmanlar yetiştirmek ve bu bölgelerle kurulacak karşılıklı ilişkileri analiz etmektir. Bu dönemde ortaya çıkan ulusal karakter analizleri, uluslararası ilişkiler disiplininin anahtar kavramlarından birisi olmuştur (Shafer, 2006:8).

Yine bu dönemde, birçok Uluslararası İlişkiler teorisyeni, “kültür” kavramını bağımsız değişken olarak kullanmaya başlamış ve dış politika seçimlerini analiz etme yoluna gitmiştir. İnşacılık (Constructionism) teorisi, kültür kavramını merkeze alarak, bu kavramı Uluslararası İlişkiler disiplininin içerisine yerleştirmiştir (Shafer, 2006:8).

Temel uluslararası ilişkiler teorileri olarak liberalizm, realizm ve inşacılık (constructionism) teorileri açısından kültür kavramına baktığımızda, karşımıza şu görüşler çıkmaktadır:

İlk olarak, klasik liberalizm, Aydınlanmanın en önde gelen mirasçısı konumundadır; kültür kavramını tamamen reddederek Rasyonalizmin evrensel kurallarını benimsemektedir. En önemli temsilcileri olarak, Hugo Gratius, Samuel Pufendorf ve John Locke’yi görmekteyiz.

Çağdaş liberallere göre toplumların sürdürülebilir işbirliği yapması uzun vadede herkesin yararına olacaktır. Bu sadece ekonomik olarak değil, aynı zamanda güvenlik anlamında da yapılan işbirlikleri sayesinde dünyayı daha güvenli hale getirecektir (Markus, 2006:41). Ayrıca devletler kararlarını verirken belli rasyonel faktörlere bağlı olarak bu kararları vermeleri gerekmektedir. Bu faktörler de, özellikle devlet dışı uluslararası ekonomik ve siyasi organizasyonları göz önünde bulundurmaları zorundadırlar. Çünkü devletler, dünya üzerinde tek aktör değildirler. Karşılıklı olarak birbirlerine hem ekonomik hem de güvenlik açısından muhtaçtırlar (Viotti ve Kauppi, 1999:205). Ayrıca, karşılıklı bağımlılığın artması ve artırılması temel hedeflerden biridir. Kısacası çıkar temeline dayalı olan Liberalizme göre kültürel faktörler rasyonel seçimlerin önünde engel teşkil etmektedir.

Realistlere göre kültür kavramı, bir devletin gücünü tanımlarken kullanılan kavramlardan biridir. Realizmin en önemli düşünürlerinden olan Hans Morgenthau’ya göre ulusal karakter, ulusal gücün önemli öğelerinden biridir. Daha önemlisi Realistler toplumların kültürel özelliklerinin dış politikayı etkilediğini kabul ederler. Örneğin George Kennan’a göre Sovyet dış politikası, Rus kültürü ile çok fazla benzerlik göstermektedir. Bu benzerlikler; dikkat, tedbirlilik, esneklik ve aldatmadır. Bu özellikler, Rus kültürünün tarihsel tecrübelerinde karşımıza çıkmaktadır. Tarihsel olarak Rus köy toplumu göçebe toplulukların sürekli tahmin edilemeyen tehditlerine ve saldırılarına maruz kalmıştır. Bu saldırılar ve tehditler nedeniyle yukarıda belirtilen özellikler ortaya çıkmıştır. Bu kültürel özellikler de Rus dış politikasına yansımaktadır (Fisher, 2006:26).

Ancak Realistlere göre uluslararası ilişkilerde temel aktör olan devletin devamlılığı esastır. Devletin devamlılığının sağlanabilmesi için de rasyonel seçimler yapılması gerekmektedir (Vasquez, 1996:26). Bu anlamda uluslararası sistemin yapısının ve işleyişinin analizinde de, en önemli aktör olarak devlet karşımıza çıkmaktadır (Viotti ve Kauppi, 1999:6). Bu yüzden Realistler, kültürün uluslararası siyaset üzerindeki etkisine inananlardan tamamen farklı düşünürler. Eğer devlet (kratos) ile kültür (ethnos) arasında bir seçim yapılması gerekirse eninde sonunda Realistler devleti seçeceklerdir. Onlara göre “raison d’etat” (devletin varoluş gerekliliği) en önemli milli gerekliliktir. Realistler için kültürel amaçların peşinde koşmak, devletin güvenliğine, gücüne ve toplumun refahına zarar verebilir. Sonuç olarak Realistler “raison d’etat” doktrinine olan bağlılıkları sebebiyle uluslararası siyaset ve kültürel boyutu görmezden gelirler (Fisher, 2006:46).

İnşacılık, temelde Uluslararası İlişkiler disiplinine ait bir yaklaşım değildir. Daha çok (Sosyal) Bilim felsefesinde ve Sosyal kuramda karşımıza çıkan bir bakış açısıdır. Konstrüktionizm gerçekliğin sosyal olarak inşa edildiğine ilişkin metafizik bir duruşu temsil etmesinden dolayı bilgi sosyolojisine ait bir yaklaşımdır (Küçük, 2009:773). Bilgi sosyolojisinde, gerçekliğin sosyal olarak inşa edildiğine dair yapılmış ilk çalışmalardan biri Peter Berger ve Thomas Lukmann'ın 1966 yılında yazmış oldukları The Social Construction of Reality (Gerçekliğin Sosyal İnşası) isimli eserdir. Kendi içinde çeşitli düşünceleri ve farklı yaklaşımları barındırmasına karşın, genelde (sosyal olarak) gerçekliğin ve bilginin (sosyal) inşa edildiğini ifade eden görüştür. Bu görüşün Sosyal Bilimlerde güçlü bir etkisi olmuştur. Sadece Uluslararası İlişkiler çalışmalarında değil, Sosyal Bilimlerin diğer alanlarında da (Sosyoloji, Psikoloji ve Eğitim Bilimleri gibi) temsil edilmektedir.

Uluslararası İlişkileri anlamak ve anlamlandırmak için “kültür”ü anahtar kavram olarak kullanan yegâne yaklaşım, inşacılıktır. İnşacılar insan doğası ve devlet çıkarımı ele alırken, Realistlerin ve Liberallerin görüşlerine karşı çıkarlar. Rasyonalist seçim yaklaşımının “çıkara dayalı maddi refah” ve “iyi yaşam için mücadele” anlayışına temelden itiraz ederler. Çünkü Konstrüktivistlere göre, politika da dahil olmak üzere, bütün insan davranışları özneler arası ilişkiler üzerinden kurulur ve kendi dünyaları üzerinden algılanır (Fisher, 2006:48).

Sonuç olarak, devletleri sosyal varlıklar olarak gören, belli değer, norm ve kurumları paylaşan devletlerin ‘uluslararası toplum’ oluşturduğunu düşünen İngiliz Ekolü de bugünkü konstrüktivist yaklaşımların öncüsü konumundadır. İngiliz Ekolü’nün Uluslararası İlişkilerin tarihsel, toplumsal ve kültürel boyutuna yaptığı vurgu, uluslararası toplumu oluşturan uluslararası kurumların varlığından, öneminden söz etmesi ve uluslararası toplumun, devletlerin sosyal inşası olduğunu ifade etmesi, Konstrüktivist kurama katkılarıdır (Küçük; 2009:775).

4. DIŞ POLİTİKA VE KÜLTÜR

Dış politikanın kaynağı olarak üç farklı değişkenden bahsedebiliriz. Bunlar, kültürel hedefler, ideolojik amaçlar ve maddi çıkarlardır. Bu üç farklı değişken de, zaman zaman ülkelerin dış politikalarında etkili olabilmektedir. Örneğin İran İslam Cumhuriyeti’nin, kâfirlerin; İslam dünyasında etkili olmamaları için dini inançtan hareket etmesi, İsrail’e karşı Arap mücadelesinde kültürel bir dürtüye sahip olduğunu gösterir. Bir diğer örnek ise, 1970’ler Almanya’sıdır. Batı Almanya, Doğu Almanya ile arasındaki keskin ideolojik farklılıklara ve kısıtlamalara rağmen, seyahat kısıtlamalarını hafifletmiş, aile birleşmelerinde iyileştirmeler yapmış ve televizyonlarının; Doğu Almanya’daki “kardeşleri” tarafından da izlenebilmesi için yayın yasaklarını kaldırmıştır. Bu durumda Batı Almanya’nın dış politikasının etnik hassasiyetler tarafından yönlendirildiği açıkça görülür. Yine Sovyet dış politika uygulamalarına baktığımızda ideolojinin dış politikada ne kadar etkin olduğunu görürüz. Sovyet Rusya, Marks’ın öngördüğü Dünya Proleter Devrimini gerçekleştirmek için stratejik olarak çok az öneme sahip olmasına rağmen, Endonezya gibi, Angola gibi ülkelerle yakından ilgilenmiştir. Benzer şekilde örnek olarak Amerika Birleşik Devletlerinin dış politikasında, demokrasi ve insan hakları gibi ilkelerin başat rol oynaması, ideolojinin, ABD dış politikası üzerindeki etkisini gösterir. Maddî çıkarların dış politika üzerindeki etkisine baktığımızda ise karşımıza rasyonel seçim yaklaşımı çıkmaktadır. Genel olarak Realist paradigmanın ve daha az oranda olsa da Liberal düşüncenin de paylaştığı şekilde, insan doğasının, güvenlik, konforlu yaşam, maddi yönden gelişme ve hâkim olma arzusu, insanlığın en temel değerleridir. Bu değerler, insanların isteklerini yansıttığından, ilgili devletlerin “ulusal çıkarları” olarak da kabul

edilmektedir. Dahası devletlerin amaçlarını rasyonel yollarla sürdürdüğü varsayımından hareket edildiğinde, dış politikada, devletlerin, bu paradigma çerçevesinde hareket etmesi beklenir. 1971’de Hindistan ve Pakistan arasında çıkan savaşta Hindistan, Pakistan ile Çin Halk Cumhuriyetinin olası ittifakını engellemek için, Sovyetler Birliği ile bir dostluk anlaşması imzalamıştır. Fransa’nın Almanya’dan korunmak için Ruslar ile ittifak yapması ve 1990’ların başında hem Sovyetler Birliği’nin hem de Çin’in bir ekonomik sistem olarak sosyalizmi terk etmeleri örnek olarak verilebilir. Çünkü bu devletlerin refah ve egemenlik konusundaki çıkarları, Marks, Lenin ve Mao’nun düşüncelerine olan ideolojik bağlılıklarından daha güçlü olarak ortaya çıkmıştır (Fisher, 2006:52).

Yukarıda bahsettiğimiz gibi, devletler, dış politika kararını şekillendirirken, birçok farklı değişkene bağlı olarak, ideolojik, kültürel veya rasyonel bir şekilde kararlarını verebilirler. Burada asıl olan, hangi karar verme durumunun daha baskın olduğu değil, dış politika kararında, bu üç değişkenin de etkili olabileceği gerçeğidir. Bu anlamda makalenin ana konusunu oluşturan kültür olgusunun dış politika kararının şekillenmesindeki etkisinin diğer iki olgu kadar önemli olduğu varsayılmaktadır.

Bu anlamda dış politika; Uluslararası İlişkiler disiplininin iki temel alt disiplininin biridir. Diğer temel alt disiplin ise Uluslararası Politikadır ki bu alt disiplin uluslararası ortamın yapısına, süreçlerine odaklanır. Oysaki dış politika, uluslararası sistemin temel aktörü olan devletlere öncelik verir. Dolayısıyla hem devletlerin uluslararası sistemde sergiledikleri davranışlarının hem de bu davranışları sergileyen devletlerin resmi organlarının ve temsilcilerinin davranışlarının incelenmesi, dış politika analizinin çalışma alanına girmektedir. Genel olarak dış politika, devletlerin diğer devletler ile ilişkilerinde ya da uluslararası arenada izlemiş oldukları yola denir. Yani başka bir ifade ile dış politika, devletlerin, uluslararası sistemde diğer devletlere karşı sergiledikleri davranışlardır ve tek bir yaklaşımın sınırları içerisine hapsedilemeyecek niteliktedir (Tayfur, 1994:113). Dış politika, devletler tarafından yürütülen dış ilişkilerde ortaya konulan karar, davranış ve hedeflerin tümüdür. Keza Christopher Hill (2003:3) dış politikayı, “uluslararası ilişkilerde devletler tarafından resmi olarak yürütülen ilişkilerin toplamı” şeklinde tanımlamaktadır.

İkinci Dünya Savaşı’nın bitmesiyle beraber, gelişmeye başlayan Uluslararası İlişkiler disiplini, Realist ideolojinin etkisi altında kalarak, uzun yıllar devlet ve hükümetlerin kendi başlarına rasyonel olarak hareket ettiği savıyla meşgul olmuştur. Rasyonellik, belli bir amaca ulaşmak için en iyi tercihi seçip en iyi araçları kullanmaktır. Yani aktörlerin amaçları yaptıkları tercihlerle ilişkilendirilmektedir. Burada amaç odaklı bir durum söz konusudur. Ancak kararlarda birey faktörünün öneminin vurgulanmaya başlanması, devletlerin rasyonel kar-zarar hesaplarının yanında, siyasal sistemin yapısının, karar alıcıların kişisel özelliklerinin de hesaba katılması, özellikle Realizmin en önemli dayanak noktası olan rasyonellik konusunun sorgulanmasına sebebiyet vermiştir. Dolayısıyla devletlerin dış politikalarını çözümleyebilmek, dış politikanın farklı kaynaklarını ve belirlendiği süreçleri daha detaylı açıklayabilmek amacıyla ortaya konulan girişimlerin bir sonucu olarak Dış Politika Analizi (DPA) yaklaşımı geliştirilmiştir. DPA, dış politikanın nasıl yapıldığını araştırırken, Realizmin savunduğu belli başlı varsayımları reddeder. Örneğin devletin bütüncül bir aktör olarak kabul edilmesi, devletlerin nihai amaçlarının güçlerini maksimize etmeleri, ülkelerin iç dinamiklerinin dış politikayı etkilemediği ve bireyleri merkeze almayan yaklaşımlara temelden karşıdır. Bu bağlamda bilhassa karar verme aşamasında, karar vericilerin içinde yetiştikleri kültürün etkisi altında karar aldıklarını vurgulayarak, kültür kavramına ayrıca önem atfeder.

Dolayısıyla bir devletin dış politikasını belirleyen en temel unsurlardan biri olan kültür, siyasi, sosyal ve ticari hayattan aile hayatına kadar her alanda izlerine rastlanan dilin, dinin, ahlakın ve geleneklerin belirlediği; bir ülkede yaşayan her kesimi ilgilendiren davranış kurallarının bütünüdür. Kültür, bir ulusu, diğer uluslardan ayıran, onu karakterize eden tüm özelliklerdir. Kültürün bireyin doğumundan itibaren sosyalleşme süreci içerisinde öğrenilip içselleştirildiği düşünülürse, kültür kavramının doğuştan gelen bir özellik olmadığı anlaşılmaktadır. Nesilden nesile aktarıldığı için amaçsız değildir. Aktarılan inanç, bilgi ve geleneklerin oluşturduğu kültür, kişilere yaşadığı toplum içinde neler yapacaklarını, nelere inanacaklarını, nasıl davranacaklarını ve nasıl tepkiler vereceklerini öğretir. Nitekim kültürün tanımını yapan Hudson'a göre kültür, "insan toplumuna özgü bilgi, inanç ve davranışlar bütünü olarak ortaya çıkan tüm insan eserleri" olarak tanımlanmıştır (Hudson, 2006:3-4). Efegil'e (2012:196-97) göre kültür, bireylerin yaşadıkları toplum içinde diğer insanlara nasıl davrandıkları ve nasıl bir ilişki kurmak istedikleri gerçeğinden hareket ettiği için kültürel değerler ve inançlar özellikle problemlerin tanımı konusunda insanlara rehberlik eder. Dolayısıyla birey, siyasal karar mekanizması içerisindeyken, sahip olduğu kültürün etkisi altında kalabilmektedir. Ülkelerin, özellikle dış politikalarına yön veren liderlerin sahip oldukları kültürel değerler, hem uygulanan politikaları meşrulaştırır, hem de toplumun geneli tarafından kabul görür.

Kültür kavramına, dış politikada uygulanan kararların meşrulaştırılması açısından bakıldığında, görünürde dini ve etnik köken ile ilgili olan dış politikaların çoğu duygusaldır. On dokuzuncu yüzyılda Rusya, Orta Avrupa ve Balkanlar üzerindeki etkisini artırmak için -Avusturya-Macaristan ve Osmanlı İmparatorluğu'nu karşısına almak pahasına- Polonyalılar, Çekler, Slovaklar, Hırvatlar, Sırp ve Ukraynalıların "Panslavic" duygularını harekete geçirecek kültürel propaganda yapmaktan çekinmemiştir. Avrupalı güçler, sömürgeciliği meşrulaştırmak için, putperest toplumları modernleştirme çabası içerisinde olduklarını söyleyerek dünyanın gözü önünde sömürgecilik faaliyetlerine devam etmişlerdir. Bugün Rusya, eski İmparatorluğun siyasi gücünü geri kazanma arzusunu saklamak için, etnik gerekçeler ile Rus vatandaşlarını koruma bahanesiyle Sovyetler Birliği'nin dağılmasından sonra bağımsız hale gelen devletlerin iç işlerine karışmayı kendisinde hak görmektedir (Fisher, 2006:56).

Özetle kültürel bahaneler, çıkar yönelimli dış politikalarında kamuoyu desteğini almak için devletler tarafından kullanılabilir. Bunların en önemlilerinden biri İkinci Dünya Savaşında, Komünist Sovyetler Birliği'nin Alman saldırılarına karşı toplumsal destek sağlamak amacıyla, milliyetçiliğe ve dine karşı olan tutumundan vazgeçerek Rus Ortodoks Kilisesini yeniden canlandırmasıdır. Bir başka örnek ise Körfez Savaşı arifesinde laik Baasçı Saddam Hüseyin'in hem kendi toplumundan hem de diğer İslam ülkelerinden destek almak adına, Irak bayrağının üzerine İslam inancının önemli sembollerinden olan "Bismillah" kelimesini yazdırmasıdır. Ayrıca camilerde dua edip bunu bütün Irak halkına göstermesi kültürel kodların devletler için ne kadar önemli olduğunun bir başka göstergesidir (Fisher, 2006:56).

Valerie M. Hudson ve Christopher S. Vore'in de belirttikleri gibi, karar alıcı konumundaki birey ya da bireylerin kişisel özelliklerinin izlenen dış politikadan ve alınan kararlardan ayrı ve bağımsız olduğu düşünülemez. Bilhassa karar alma sürecinde, mevcut durumun algılanmasından, kararın uygulanmasına kadar, her şey, karar alıcının kişisel özelliklerinden etkilenmektedir (Hudson, 2008:217-8). Bu nedenle Hudson'a göre yapılan çeşitli araştırmalar, kendi sosyo-psikolojik yapısı, karakteri, yüksek stres, yüksek belirsizlik oranı, soğukkanlılığı, doğuştan sahip olduğu baskın liderlik özellikleri, inancı, siyasi ve kültürel değerlerinin dış politika kararlarının anlaşılması açısından oldukça önemli olduğunu ortaya koymaktadır (Hudson, 2008:20). Buna ilaveten Hudson bir ulusal sosyalizasyon sürecinin olduğunu ve ulusal rolün algılanma biçiminin, yani nasıl algılandığının da toplumsal karakter tarafından

etkilendiğini belirtir (Went, 2012:15). İnsan topluluğuna ait yapılar maddi güçlerden ziyade, öncelikle ortak düşünceler tarafından belirlenir. Maksatlı aktörlerin kimlik ve çıkarları doğa tarafından verili olmaktan çok, bu ortak düşünceler tarafından inşa edilmektedir. Bunun anlamı, farklı sosyalizasyon (toplumsallaşma) süreçlerinin, farklı ulusal davranış biçimlerine neden olabileceğidir. Böylece sosyalizasyon, insanı, zaman geçtikçe içinde doğup büyüdüğü ve yetiştiği çevrenin (toplumun) kültürel kurallarını, önceliklerini ve değerlerini öğrenerek ve bunları içselleştirerek sosyal bir varlık haline gelmesine neden olmaktadır. Genel olarak sosyalizasyon bir süreci işaret eder. Bireysel olarak, grupların ve toplumun az çok etkili üyeleri olarak katılımlarını sağlayan bilgi, beceri ve eğilimleri için kullanılır. Sosyalizasyon sadece çocukluk dönemi öğrenmesini değil yaşam boyu öğrenmeyi kapsar (Golsin, 1971:2). Bu süreç ile birlikte bireyler bir taraftan kimliklerini kazanırlar, diğer taraftan ise kültürlerini kuşaktan kuşağa aktarırlar. Dolayısıyla toplumsallaşan birey, toplumun bir üyesi haline gelerek, karar alma aşamasında üyesi olduğu ulusun özelliklerini göz önünde bulundurur (Bozkurt, 2007:45).

Valerie Hudson, Dış Politika Analizi isimli eserinde, kültürün bağımsız bir değişken olarak etkisinin ön plana çıktığından ve insanların üyesi oldukları ve yetiştikleri toplumdaki kültürel miras ve toplumsallaşma sürecinin karar alma sürecini etkilediğinden bahsetmektedir. Kültürel farklılıklar, karşılaşılan sorunların çözümünde, bilişsel farklılıklardan dolayı, farklı yöntemlerin tercih edilmesine neden olmaktadır. Hudson'a göre kültür, hem karar alıcının bilişsel yapıları üzerinde etkilidir, hem de bürokratik kurumlar gibi çeşitli toplumsal kurumları şekillendirmekte belirleyici rol oynamaktadır (Hudson, 2005:24-30). Liderlerin dış politika kararlarını vermelerinde, bürokratik geleneklerin, kültürel değerlerin etkileri gözle görülür düzeyde görülmektedir (Kangas, 2006:215) Toplumsal ve ulusal özelliklerin dış politika üzerindeki etkilerine ilaveten ülkelerin sahip oldukları yönetim tercihlerinin karar alıcıların maruz kaldıkları çevrenin bir parçası olarak görüldüğü konusu da, ayrıca Hudson tarafından işlenen konulardandır. Özellikle demokrasiden yana tavır koyan ülkelerin, diğer devletler ile olan ilişkilerinde bireysel ve mülkiyet haklarına, siyasi ve ekonomik çoğulculuğa ve de karşılıklı işbirliğine önem verdiklerinden dolayı daha başarılı olduğunu söylemektedir (Hudson, 2008:26).

Son olarak, Hudson karar alıcıların psikolojik ve sosyal etkilere maruz kaldıkları çevrenin bir parçası olarak görülebileceğini belirterek, uluslararası sistemin de dış politika üzerinde farklı etkiler gösterdiğini vurgulamıştır. Dünyadaki mevcut kutupların sayısı, kutuplar arasındaki güç dağılımı ve oyunu kurallarına bağlı kalarak oynama durumu toplumsal ve ulusal özellikler ile birleşerek, dış politika konusunda, karar alıcılar üzerinde bir etkiye sahip olmaktadır (Hudson, 2005:13).

SONUÇ

Sonuç olarak kültür günümüz dünyasında hem siyaset bilimi açısından hem de dış politika açısından merkezi bir kavram durumundadır. Kültür, zaman zaman devletlerin iç ve/veya dış politikada kararların alınma süreçlerinde nihai bir hedef olarak karşımıza çıkmaktadır. Bu durumlarda devletlerin karar vericileri tarafından rasyonel kararlar alınmak yerine, kültürel hedeflere bağlı olarak kararlar verildiği görülmektedir. Bununla beraber aynı zamanda karar vericiler vermiş oldukları kararlar için toplumsal desteğe ihtiyaç duymaktadırlar. Bu gibi zamanlarda siyasilerin kültür olgusunu meşrulaştırıcı bir araç olarak kullandıkları görülmektedir. Kültür olgusu iç ve/veya dış politikada ister nihai bir hedef olarak, ister

meşrulaştırma aracı olarak kullanılsın; her iki durumda da devletlerin siyasi karar alma süreçlerinde etkili olduğu gözükmemektedir.

KAYNAKÇA

- Aksoy, E. (2013). *Kültür ve Toplum, içinde İ. Çapcıoğlu ve H. Beşirli, Sosyolojiye Giriş (ed.)*, Ankara: Grafiker Yayınları.
- Bozkurt, V. (2007). *Değişen Dünyada Sosyoloji: Temeller Kavramlar Kurumlar*, Ankara, Ekin Yayınevi.
- Cockerham, W. (1995). *The Global Society*, New York: R R. Donnelly and Sons Company.
- Cuche, D. (2013). *Sosyal Bilimlerde Kültür Kavramı*, Çev. Turgut Arnas İstanbul: Baglam Yayıncılık.
- Doycheva, M. (2016). *Çokkültürlülük*, Çev. Tuğba Akıncılar Onmuş, İstanbul: İletişim Yayınları.
- Efegil, E. (2012). *Dış Politika Ders Notları*, Ankara, Nobel Akademik Yayıncılık.
- Eriksen H. T. (2009). *Küçük Yerler Derin Meseleler: Sosyal ve Kültürel Antropoloji*, Çev. A. Erkan Koca, Ankara: Birleşik Yayınevi.
- Fischer, M. (2006). *Culture and Foreign Politics*. Shafer, Brenda, *The Limits of Culture: Islam and Foreign Policy (Ed)*, Cambridge, Massachusetts London, England: The MIT Press.
- Golsin, D. (1971). *Introduction*. Golsin David, *Handbook of Socialization Theory and Research (Ed)*, Chicago, USA: Rand McNally and Company.
- Haviland, W. (2008). *Kültürel Antropoloji*, Çev. Deniz Erguvan, İstanbul: Kaknüs Yayınları.
- Hill, C. (2003). *The Changing Policy of Foreign Policy*, New York, Palgrave MacMillan.
- Hudson, M. V. (2005). *Foreign Policy Analysis: Actor-Specific Theory and the Ground of International Relations*, Foreign Policy Analysis.
- Hudson, M.V. (2008). *The History and evaluation of Foreign Policy Analysis*, (Ed.) A. Steve Smith ve H. T. Dunne, *Foreign Policy: Theories, Actors, Cases*, London, Oxford University Press.
- Kangas, R. (2006). *Domestic Politics, Bureaucratic Strategies, and Culture*. Shafer, Brenda,, *The Limits of Culture: Islam and Foreign Policy (Ed)*, Cambridge, Massachusetts London, England: The MIT Press.
- Mustafa K. (2009). *Uluslararası İlişkiler Kuramında 'Konstrüktivist Dönüşü' Anlamak*, Ege Akademik Bakış, 9 (2).
- Lane E. ve Ersson S. (2005). *Culture and Politics: A Comparative Approach*, England : Ashgate Publishing Limited.
- Mulhall, S. ve Swift, A. (1996). *Liberals and Communitarians*, Oxford: Blackwell
- Özkul, O. (2013). *Kültür ve Küreselleşme*, 2. Baskı, İstanbul: Açılım Kitap.
- Shafer, B. (2006). *Introduction: The Limits of Culture*, (ed.) Brenda Shafer, *The Limits of Culture: Islam and Foreign Policy*, England: The MIT Press.

AKADEMİK BAKIŞ DERGİSİ

Sayı: 66 Mart - Nisan 2018

Uluslararası Hakemli Sosyal Bilimler E-Dergisi

ISSN:1694-528X İktisat ve Girişimcilik Üniversitesi, Türk Dünyası
Kırgız – Türk Sosyal Bilimler Enstitüsü, Celalabat – KIRGIZİSTAN

<http://www.akademikbakis.org>

Tayfur, M. F. (1994). *Main Approaches to the Study of Foreign Policy: A Review*, METU Studies Development, 21 (1).

Turhan, M. (2006). *Kültür Değişmeleri*, Ankara: Çamlıca Yayınları.

Viotti, P. Kauppi, M. (1999). *International Relations Theory*, Needham Heights: Ally & Bacon.

Vasquez A. J. (1996). *Classics of International Relations*, New Jersey: Prentice Hall

Went, A. (2012). *Uluslararası Siyasetin Sosyal Teorisi*, Çev. Ertem ve Öner, İstanbul: Küre Yayınları.